



Državni izpitni center



M 1 0 1 5 2 1 1 3

SPOMLADANSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Sreda, 2. junij 2010

SPLOŠNA MATURA

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG****1. Predstavite sociološko razumevanje družbenih sprememb ter primerjajte njihovo obravnavo v evolucionističnih in konfliktnih teorijah.**

Kandidati/kandidatke morajo v svojem odgovoru za najvišje število točk (18–20):

- **opredeliti** družbene spremembe,
- **predstaviti evolucionistično razumevanje** družbenih sprememb (pričakovano je poznavanje ene od različic evolucionističnih teorij),
- **predstaviti razumevanje** družbenih sprememb **v konfliktnih teorijah** (pričakovano je poznavanje ene od različic konfliktnih teorij),
- **obe** predstavljeni teoriji **eksplicitno primerjati** med seboj.

Brez eksplicitne primerjave lahko kandidat/kandidatka doseže največ 17 točk.

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

2. Primerjajte konfliktno teorijo odklonskosti s teorijo etiketiranja. V odgovoru izpostavite razlike in sorodnosti.

Kandidati/kandidatke morajo v svojem odgovoru za najvišje število točk (18–20) vključiti:

- predstavitev **konfliktnih teorij** odklonskosti,
- predstavitev **teorije etiketiranja**,
- **eksplicitno primerjavo** oziroma poudariti sorodnosti in razlike.

Brez eksplicitne primerjave lahko kandidat/kandidatka doseže največ 17 točk.

Pri ocenjevanju sicer upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

3. Analizirajte značilnosti družinskega življenja v Sloveniji in drugih sodobnih družbah.

Kandidati/kandidatke za najvišje točk (18–20) v odgovoru :

- **opredelijo družino** kot (vsaj) dvogeneracijsko skupnost staršev in otrok,
- **predstavijo značilnosti** družinskega življenja na globalni ravni (npr. manj dogovorjenih porok, svobodna izbira partnerja, emancipacija žensk, simetrija partnerskih vlog, spolna svoboda, otrokove pravice itd.) in jih ustrezno **analizirajo**,
- **vklučijo značilnosti družinskega življenja v Sloveniji** (zmanjševanje pomena formalne zakonske zveze, nestabilnost zakonske zveze, povečanje deleža enostarševskih družin, povečanje števila reorganiziranih družin, poznejše odločanje za starševstvo, podaljševanje obdobja »praznega gnezda« itd.) in jih **ustrezno analizirajo**.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

4. V sociologiji religije ni enotne definicije religije. Raziskovalci pa se strinjajo, da so religije kompleksen družbeni pojav in da se kažejo skozi več pojavnostnih razsežnosti (sestavin).

Predstavite in analizirajte sestavine religij. Ponazorite jih s konkretnimi primeri.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v odgovoru:

- **navedejo** (poimenujejo) **sestavine religij** (religijsko/versko pripoved, religijske dogme, religijsko ravnanje v širšem in ožjem pomenu besede, religijsko simboliko, religijsko doživetje in religijsko etiko),
- **te sestavine ustrezno opišejo in analizirajo, pokažejo na njihovo medsebojno povezanost,**
- **vsako sestavino ponazorijo z vsaj enim konkretnim primerom.**

Pri ocenjevanju upoštevamo tudi splošno ocenjevalno shemo; za najvišje število točk (18–20) je pomembna celovitost odgovora in ne samo naštevanje posameznih sestavin religije.

5. Dogodki, ki spreminjajo male kmete v mezdne delavce, njihove življenjske potrebščine in delovna sredstva pa v materialne elemente kapitala, ustvarjajo le-temu hkrati tudi notranji trg. Prej je izdelovala in predelovala kmečka družina življenjske potrebščine in surovine, ki jih je potem v glavnem tudi sama porabila. Sedaj so postale te surovine in življenjske potrebščine blago; veliki zakupnik jih prodaja, manufakture so njegovi odjemalci.

(Marx, K. (1961): Kapital. Kritika politične ekonomije. Prvi zvezek, prva knjiga. Proces produkcije kapitala, CZ, Ljubljana, str. 842)

Analizirajte spremembe družbene slojevitosti od prehoda iz tradicionalnih v moderne družbe do danes.

Kandidati/kandidatke za najvišje število točk (18–20) v svojem odgovoru :

- Opišejo **spremembe oblik razslojenosti**, posebno **prehod** iz predindustrijske, **stanovske družbe v razredno obliko** razslojenosti. Vključijo **krčenje kmečkega prebivalstva ter nastajanje proletariata in buržoazije** kot dveh novih družbenih razredov.
- Omenijo posebne **značilnosti razredne oblike** razslojenosti, s postopno prevlado **pridobljenih statusov** in večjo **možnostjo družbene mobilnosti**.
- Opišejo postopen dvig **življenjskega standarda**, spreminjanje **poklicne strukture** in širitev **storitvenih dejavnosti**. Posledica teh procesov je **širjenje srednjega razreda**.
- Opišejo razvejenost in **razčlenjenost današnje slojevske strukture** ter **nejasne meje** med posameznimi deli le-te.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošno ocenjevalno shemo.

IZPITNA POLA 2**I. KULTURA**

1. *Množični mediji sodijo med najpomembnejše pojave sodobnega časa. Razložite dve njihovi značilnosti. (Pomagajte si z virom A.) (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko razložijo dve izmed naslednjih značilnosti množičnih medijev:

- **majhno število pošiljateljev** sporočil na eni in **večje število njihovih prejemnikov** na drugi strani,
- prevladuje pretežno **enosmerna** komunikacija,
- pogosto **prilagajanje vsebin okusu prejemnikov** in **težnja za dobičkom**,
- **vpliv** na različne oblike **zasebnega** in **javnega** življenja,
- množični mediji so pomembno sredstvo **širjenja in prenosa informacij**,
- mediji **interpretirajo** dogajanje in pri tem pomembno vplivajo na oblikovanje **družbenih vrednot in norm**,
- mediji so tudi **vir moči** in **vpliva**,
- vplivajo na oblike in ritem **preživljanja prostega časa** (v družini, med prijatelji, pri športnih dejavnostih, spremljanju TV-programov in drugem),
- mediji lahko **spodbudijo tudi negativne družbene pojave** (deviantno oziroma kriminalno vedenje)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno razloženo značilnost po 1,5 točke (skupaj 3 točke).

2. *Katere negativne družbene pojave lahko izzovejo mediji? Na kratko razložite dva. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo oziroma razložijo te negativne družbene pojave:

- **zasvojenost** z mediji,
- oblikovanje različnih **stereotipov in predsodkov**,
- ustvarjanje **moralne panike**,
- mediji lahko na različne načine **spodbujajo nasilje**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno predstavitev oziroma obrazložitev negativnega pojava po 1,5 točke, sicer manj. Skupaj dobijo največ 3 točke. V predstavitvi/razlagi mora biti ustrezno argumentirano, da gre za **negativen** družbeni pojav.

3. *Razložite koncept subkulture in njeno razmerje do prevladujoče kulture. (2 točki)*

Subkultura je **odraz heterogenosti moderne družbe** (1 točka), v kateri imajo njeni posamezni deli **posebne kulturne značilnosti** glede na prevladujočo kulturo (1 točka). Skupaj 2 točki.

4. *Navedite tri družbene spremembe, ki so po drugi svetovni vojni v Zahodni Evropi in Ameriki vplivale na nastanek različnih mladinskih subkultur. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo tri izmed naslednjih družbenih sprememb:

- pojav **množičnih** medijev,
- **dvig življenjskega standarda**,
- razmah **množičnega šolanja**,
- **vklučevanje mladih v potrošniško družbo**,
- **obroben status in nezadovoljstvo dela mladih** z lastnim položajem,
- **demokratizacija družbenega življenja** in možnost izražanja različnih življenjskih slogov
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo po 1 točko, skupaj 3 točke.

5. *Kako imenujemo stališče, ki ocenjuje obnašanje ljudi v drugih kulturah s stališča teh kultur samih? Navedite in razložite ga. (3 točke)*

Navedba: **kulturni relativizem** (1 točka). Obrazložitev (2 točki).

6. *Katere vrste sankcij poleg neformalnih še poznamo? Poimenujte jih in pojasnite, po čem se razlikujejo od neformalnih. Vključite dve razliki. (3,5 točke)*

Poznamo še **formalne sankcije** (0,5 točke). Kandidati/kandidatke za poimenovanje in pojasnitev dveh razlik dobijo še po 1,5 točke (0,5 točke za poimenovanje in 1 točko za pojasnitev). Skupaj 3,5 točke.

V odgovoru navedejo in pojasnijo dve izmed naslednjih razlik:

- formalne sankcije izvajajo **posebne institucije**, neformalne izvaja **skupnost**,
- formalne sankcije so **vnaprej predvidene**, neformalne pogosto niso in predstavljajo **spontan odziv okolice**,
- pri neformalnih sankcijah je močna tudi **čustvena komponenta** (posebno v družini, med prijatelji),
- neformalne sankcije so pogosto zelo krute in **brezobzirne**,
- formalne in neformalne sankcije se razlikujejo tudi **glede na vrsto** in glede na **stopnjo učinkovitosti** (neformalne so pogosto učinkovitejše),
- neformalne sankcije so pogosteje tudi **pozitivne**
- itd.

II. EKOLOŠKA KRIZA IN PERSPEKTIVE ČLOVEŠTVA

1. *Vir A govori o problemu umiranja gozdov pri nas. Navedite še dva ekološka problema v Sloveniji. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke navedejo katerega od naslednjih problemov: onesnaženost voda, zraka, podtalnice, izginjanje kmetijskih površin, naraščanje prometa, naraščajoča industrializacija z zastarelo tehnologijo, onesnaževanje kmetijskih površin s pesticidi, gradnja avtocest itd. Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo vsakega od dveh ekoloških problemov po 1 točko (skupaj 2 točki).

2. *Predstavite dve ugotovitvi študije »Meje rasti«. Pomagajte si z virom B. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke predstavijo dvoje od naslednjih ugotovitev.

- problem hitrega **naraščanja prebivalstva**,
- vera v **nujnost stalne gospodarske rasti** kot pogoja za uspešen razvoj človeštva,
- **omejenost** razpoložljivih **naravnih (energetskih) virov**,
- **emisija škodljivih snovi in odpadkov** ob hkratni omejeni absorpcijski sposobnosti narave,
- naraščajoča **nevarnost nesreč**, ki so posledica človekovih posegov.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustreznost predstavitve vsake ugotovitve po 2 točki, skupaj 4 točke.

3. *Predstavite dve bistveni značilnosti človeka kot vrste, ki že po svoji naravi povzroča ekološke krize. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke za opis, iz katerega je razvidno razumevanje bistvenih značilnosti človekove narave, lahko dobijo največ 3 točke. V opis naj bosta vključeni dve izmed naslednjih ugotovitev:

- Človek je **sposoben izumljati in izdelovati orodje**, s čimer se bistveno povečuje možnost poseganja v naravno okolje. Človek je sposoben kopiciti izkušnje in jih prenašati na potomce.
- Človek je **sposoben gospodovati naravi** in jo ob »predelavi« prilagajati svojim potrebam.
- Človekove **potrebe se nenehno večajo**.
- Stalno **narašča tudi raznovrstnost človekovih potreb**.
- Itd.

Za delno ustrezne odgovore kandidati/kandidatke dobijo ustrezno nižje število točk.

4. *Niso redki poskusi povezovanja sedanje ekološke krize z židovsko-krščansko tradicijo. Pojasnite zakaj. (2,5 točke)*

Židovsko-krščanska tradicija naj bi vsebovala **antropocentrizem** (1 točka), kar pomeni, da je **človek** postavljen v **središče sveta**, je **gospodar narave** in **vse obstaja le zaradi človeka** (1,5 točke).

5. *Navedite dve vrsti ekološke etike in razložite njune značilnosti. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in razložijo **avtonomno** in **heteronomno/instrumentalno/pragmatično** etiko.

Za vsako navedbo dobijo po 0,5 točke in po 1,5 točke za obrazložitev značilnosti.

6. *Razložite odnos do narave, ki je razviden iz nagovora poglavarja Seattla. (Vir C) (2 točki)*

Kandidati/kandidatke **navedejo bistvene značilnosti ekološko-etičnega odnosa** do narave, ki v nasprotju z antropocentrizmom **poudarja spoštljiv odnos do narave**. Človek ni središče sveta, ampak je le del narave.

Za celovit/ustrezen odgovor dobijo 2 točki, za pomanjkljiv odgovor pa ustrezno manj.

III. SOCIALIZACIJA

1. *Opređelite socializacijo in pojasnite njen pomen za posameznika/posameznico. Pomagajte si z virom A. (3 točke)*

Socializacija je **proces**, v katerem se posameznik/posameznica v **interakciji** z drugimi ljudmi **nauč**i delovati kot **družbeno bitje**. (2 točki za ustrezno opredelitev, sicer manj).

Pomembna je za **osebnostni razvoj**, »oblikovanje« posameznika/posameznice, ki brez socializacije ni mogoče (1 točka).

2. *Socializacija je pomemben proces tudi za delovanje družbe. Pojasnite zakaj. (2 točki)*

Socializacija je eden temeljnih procesov, s katerimi in prek katerih **se družba reproducira**, saj se posamezniki/posameznice z njo naučijo družbeno sprejemljivega vedenja oziroma kulture in podobno (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

3. *V socializaciji sodeluje več različnih dejavnikov (agensov). Navedite štiri ter natančneje pojasnite značilnosti in pomen enega od njih. (4,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo **štiri izmed naslednjih dejavnikov** (agensov) socializacije: družino, šolo, množične medije, vrstniške skupine, različne pritočasne skupine, verske skupine, delovni kolektiv itd. Za vsak naveden dejavnik dobijo po 0,5 točke, skupaj 2 točki.

Še 2,5 točke dobijo za pojasnitev značilnosti in pomena enega od dejavnikov. Pri tem upoštevamo, ali je pojasnjeno, **v kateri fazi** socializacije je dejavnik pomemben, **za katere vidike** osebnostnega oblikovanja in vzorcev vedenja je pomemben, **kako poteka** socializacija v njegovem okviru itd.

4. *Za posameznike/posameznice v (post)modernih družbah naj bi bila značilna »skrpana identiteta«. Pojasnite ta pojem. (2 točki)*

Posamezniki/posameznice imajo **možnosti vključevanja v različne družbene skupine/socialne mreže**, za katere ni nujno, da se nanje trajno vežejo, lahko **prehajajo** med njimi itd. Tudi družbene norme in vloge so »ohlapneje« opredeljene. Vse to vpliva na identiteto posameznika/posameznice, ki je sestavljena **iz mnogih različnih vlog in pripadnosti različnim skupinam** (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj).

5. *Kako imenujemo proces, ki vodi »do radikalne in stalne spremembe jaza« oziroma do spremembe osebnosti, vedenja, vrednot itd.? (Vir B) (1 točka)*

Resocializacija (1 točka).

6. *Ta proces (glejte 5. vprašanje) je lahko posledica različnih vzrokov/različnih okoliščin. Navedite in razložite dva/dve. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in razložijo dva izmed naslednjih vzrokov:

- **odklonsko vedenje**,
- **duševna bolezen**,
- **nesreče**,
- **preselitev** v drugačno kulturno okolje
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1,5 točke za vsak pravilno naveden in razložen vzrok, skupaj 3 točke.

7. *Kratko predstavite en vzrok/okoliščino, zaradi katere(ga) »pri večini gojencev ne pride do radikalne in stalne spremembe jaza« (vir B), oziroma je ta proces večkrat neuspešen. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo enega od naslednjih vzrokov:

- **neučinkovitost prisilne** resocializacije,
- **stigmatizacija**, ki ovira uspešnost resocializacije,
- **trajnost** nekaterih učinkov **dotedanje socializacije**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno predstavljen vzrok 2 točki, sicer manj.

IV. ETNIJA, NAROD, NACIJA

1. *Opreделите pojem etnične skupine. (2 točki)*

Etnično skupino opredelimo kot skupnost ljudi, ki jih povezuje predvsem **skupna kultura** (1 točka) in občutek medsebojne **povezanosti** (1 točka).

2. *Kateri dejavnik oblikovanja etničnih skupin lahko razberete iz vira A? (1 točka)*

Religija (1 točka).

3. *Pojasnite pomen še dveh drugih dejavnikov oblikovanja etničnih skupin. (3 točke)*

Kandidati/ kandidatke lahko navedejo in pojasnijo še pomen naslednjih dejavnikov:

- **ozemlja,**
- **prepričanja o skupnem izvoru,**
- **skupne kulture**
- itd.

Za vsako ustrezno navajanje dejavnika dobijo 0,5 točke, skupaj 1 točko, za ustrezno pojasnitev vsakega pa še 1 točko, skupaj 3 točke ali ustrezno manj za nepopoln odgovor.

4. *Razložite, kaj je etnična stratifikacija in posledica česa je. (3 točke)*

Etnična stratifikacija pomeni **hierarhično razporeditev etničnih skupin** (1 točka). Oblikujeta se **etnična večina in etnična manjšina** (1 točka). Etnična stratifikacija je **posledica migracij, kolonializma, vojn** itd. (1 točka). Skupaj največ 3 točke ali ustrezno manj za nepopoln odgovor.

5. *Na katero diskriminacijo opozarja vir B? Navedite in pojasnite, na čem ta diskriminacija temelji. (2,5 točke)*

Rasna diskriminacija/rasizem (0,5 točke). Rasna diskriminacija temelji na prepričanju o pomembnosti **bioloških/fizičnih razlik** ter na **predsodkih in stereotipih** o neki rasni skupini (2 točki).

6. *Opreделите pojma modernega naroda in nacije ter ugotovite razliko med njima. (4 točke)*

- **Moderni narod:** etnična skupina, ki se je razvila v novem veku, predvsem po industrijski revoluciji, je **kulturno izoblikovana**, z izoblikovano etnično identiteto (2 točki).
- **Nacija:** **politično organiziran narod**, praviloma z lastno nacionalno državo (1 točka).
- **Razlika** med obema je predvsem **v stopnji politične izoblikovanosti**, ki se najbolj kaže v politični samostojnosti/suverenosti/lastni državnosti (1 točka).

7. *Vir C govori o nacionalizmu. Razložite enega od različnih pomenov, ki ju lahko ima nacionalistična ideologija. (2 točki)*

Pozitivni pomen: politično gibanje za **osvoboditev naroda** izpod tuje nadvlade – **patriotizem** (2 točki).

ALI

Negativni pomen: **nasilje do drugih narodov**, njihova asimilacija, podjarmljenje, uničenje za pridobitev ozemlja (2 točki).